

СПРИЙНЯТТЯ ЧАСУ ЯК ПСИХІЧНИЙ ПАРАМЕТР ОСОБИСТОСТІ РЯТУВАЛЬНИКА

У даній статті розглядається проблема особливостей сприйняття та оцінки часу людиною, та тема ролі здібності до регуляції часу у екстремальних умовах.

Ключові слова: психологічний час, сприйняття часу, оцінка часу, орієнтація в часі, психологічна часова перспектива, надзвичайні ситуації, екстремальні умови.

Актуальність дослідження феномену психологічного часу в професійній діяльності рятувальника полягає в тому, що люди професій екстремального профілю фактично щоденно працюють в умовах часового стресу, оскільки їхня діяльність передбачає перебування в умовах ризику, під впливом несприятливих факторів значної інтенсивності. В екстремальних ситуаціях перед людиною постає вимога зосередити максимум напруги, зусиль у даний момент, зберігати психічні резерви до кінця здійснення діяльності, встановлювати психологічно та об'єктивно доцільний ритм.

У формуванні відношення людини до феномену часу приймають участь її індивідуальні особливості, а також, особливості соціуму, культури, історичного часу [2, с.128].

Здібність до орієнтації в часі передбачає визначення місця даної фази змін у загальному циклі життєвих подій. Людина застосовує дві системи орієнтирів, що дозволяють їй визначати фази добового циклу. Найбільш важливою являється система орієнтирів, що обумовлена зміною дня і ночі. Іншу систему орієнтирів складають ознаки, що створені ритмами організму, і які відповідають ритмам активності і виникнення потреб. Система внутрішніх та зовнішніх індикаторів дозволяє орієнтуватися в актуальному моменті [6:129-130]. У цьому відношенні доцільно говорити про часову перспективу, тобто актуальні уявлення суб'єкта про своє майбутнє та минуле. В ході психічного розвитку особистості відбувається ускладнення когнітивної структури життєвого світу, у тому числі, й розширення часової перспективи [4, с.89].

Що стосується здатності до орієнтації в часі, то у людини це складний психофізіологічний процес сприйняття часу. Сприйняття часу – це відображення об'єктивної тривалості, швидкості та послідовності явищ реальності. Суб'єктивне сприйняття тривалих періодів часу у значній мірі визначається характером переживань, якими вони були заповнені, та емоційним станом суб'єкта [4, с.84].

Специфіка сприйняття та оцінки людиною часу впливає на особливості її поведінки в екстремальних ситуаціях: жорсткий дефіцит часу – це одна з особливостей стресових факторів у працівників пожежно-рятувальної служби [3: 36-37]. Особистість, яка здатна працювати в умовах часового стресу, нівелювати або підсилювати його дію, володіє можливістю вловити та виокремити часові «піки», оперативно використати усі часові параметри, визначити межі як допустимих запізнень, так і допустимих випереджень.

Тривалість, що сприймається суб'єктом, визначається організацією послідовності стимулів. Тривалість, яку переживає людина – це завжди тривалість тих змін, що сприймаються нею. У цьому зв'язку П. Фресс відзначає вплив трьох взаємозалежних факторів: характер ситуації, мотивація та біологічний стан [6, с.109].

У сприйнятті часу правомірно розрізняти: безпосереднє відчуття тривалості, яке становить його чуттєву основу та обумовлене в основному вісцеральною чутливістю; та власне сприйняття часу, що розвивається на цій чуттєвій органічній основі, і у якому розрізняють сприйняття часової тривалості і сприйняття послідовності часу [5: 249-250].

Сприйняття часу опосередковане інтелектуальними компонентами, що включаються в нього. Опосередковані елементи включаються у встановлення та послідовність явищ і їх тривалість.

Проблема послідовності набуває змісту на межі переходу від одночасності до послідовності. До психологічних факторів сприйняття послідовності належать: установка суб'єкта, природна впорядкованість (виявляється у якісній ідентичності подразників), привнесена впорядкованість (коли порядок послідовності не заданий самою організацією стимулів, перцептивні дані

втрачають свою стійкість і виникає необхідність задіяти певні когнітивні конструкції: використання орієнтирів, і врахування порядку слідування та інтервалів між подіями) [6: 92-93].

Характерною особливістю часу являється його незворотність. Встановлення об'єктивного порядку або однозначної незворотної послідовності подій у часі передбачає розкриття причинної залежності між ними.

Сприймання часу обумовлене також і тим змістом, який його заповнює і розчленовує: час – невіддільний від реальних у часі процесів. Чим більше заповненим і, отже, розчленованим на маленькі інтервали є відрізок часу, тим тривалішим він здається – закон заповненого часового відрізка. Цей закон визначає закономірність відхилення психологічного часу спогадів минулого від об'єктивного часу [5, с. 250].

Закон емоційно детермінованої оцінки часу позначається на тому, що час, заповнений подіями з позитивним емоційним знаком, скорочується в переживанні, а заповнений подіями з негативним емоційним знаком – подовжується. Тобто, пережита тривалість відхиляється від об'єктивного часу в бік, зворотний домінуючої у суб'єкта спрямованості [5, с. 251].

За даними науковців, особистість правомірно розглядати як суб'єкта часу власного життя та його організатора. Особливість суб'єкта часу проявляється в такому «перерозподілі» часу, при якому людина здійснює вибір адекватного (зовнішнім і внутрішнім запитам) способу діяльності (у спілкуванні, в способі життя). Тільки виступаючи в якості реального суб'єкта організації часу свого життя, людина отримує можливість своєчасно і адекватно суспільним завданням включатися в їх рішення [1: 128-129].

Передумовою та необхідною обставиною адекватного (вимогам соціального та особистісного часу) розподілу часу виступає своєчасність.

Своєчасність – це найважливіша з якостей особистості як суб'єкта життя, усвідомлена або неусвідомлена підстава регуляції часу життя. Ця якість носить індивідуально-типологічний характер [1, с.132].

В контексті екстремально-професійної підготовки особового складу підрозділів до дій у надзвичайних ситуаціях дуже важливим постає розвиток

індивідуальної здатності до регуляції часу, яку можна розглядати як здатність до планування, до визначення послідовності операцій у часі. Здатність зосереджувати максимум напруги, зусиль в даний момент, зберігати психічні резерви до кінця здійснення діяльності, встановлювати психологічно й об'єктивно доцільну ритміку, формується і виховується в особистості як здатність до регуляції часу. Особистість, здатна працювати в умовах часового стресу, знімати чи посилювати його дію, може вловлювати і виділяти часові «піки», оперативно використовувати всі часові параметри, визначати межі як допустимих запізнь, так і допустимих випереджень.

При аналізі здатності до регуляції часу необхідно враховувати всі рівні цієї регуляції – від простого напруження всіх фізичних сил, нервово-психічних зусиль, включаючи доцільний розподіл пам'яті, уваги, мислення, волі, до організації діяльності в її часовій послідовності, швидкості. При цьому кожен рівень регуляції часу виступає засобом вирішення завдання регуляції часу на наступному рівні. Наприклад, психічна регуляція виступає засобом вирішення завдання регуляції діяльності. У свою чергу, регуляція діяльності є умовою перетворення особистості в суб'єкта діяльності [1, с.133].

Оптимальна форма прояву здатності до регуляції часу – це організація життя як єдиного цілого, самостійне визначення життєвих періодів, фаз, занять, їх послідовності і смислової ієрархії. Вищий рівень розвитку цієї здатності означає, що вся динаміка життя починає залежати від її суб'єкта, темпів і характеру його розвитку. Продуктивне використання часу, орієнтація в часі, здатність по-своєму розподілити час в умовах, коли час настання подій не являється чітко визначеним, коли відсутня строга детермінація часу, – це особливі особистісні часові здібності, які і забезпечують своєчасність, продуктивність, оптимальність її громадського та особистого життя. Суттєво зростають вимоги щодо притаманності таких психологічних параметрів особистості фахівця, який в екстремальних умовах повинен приймати управлінські рішення та організувати ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій.

Розвиток особистості являє собою потенційний час, яким особистість не може керувати безпосередньо. Але активність перетворює цей потенційний час в реальний, збільшуючи часові можливості особистості. Активність інтенсифікує життєві та особистісні процеси, сприяє більш повному самовираженню, і тим самим збільшує цінність реального часу життя.

Для фахівців рятувальних служб, одночасно із сформованістю ґрунтовних етичних основ своєї поведінки в екстремальних ситуаціях, здатність до адекватної оцінки та регуляції часу є життєво необхідною. Таким чином, компетентність в часі суттєво впливає на оптимальне використання особистих можливостей як для досягнення самореалізації, так і для успіху безпеки за будь-яких умов дійсності.

Література:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2-х т. Т. I. – М.: Педагогика, 1980. – 232 с.
3. Козяр М.М. Професійна підготовка до діяльності в екстремальних умовах. Навчальний посібник. – Львів: ЛДУ БЖД, 2009. – 220 с.
4. Мещеряков Б.Г. Большой психологический словарь / Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – СПб.: прайм – Еврознак, 2005. – 672 с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2005. – 713 с.
6. Фресс Поль, Пиаже Жан. Экспериментальная психология: Выпуск IV. – М.: Прогресс, 1978. – 301 с.

Є.О.Садикова,

аспірантка,

*Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського» (м. Одеса)*

ПРАВОВИЙ СТАН МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ЇХ ПРАКТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Фундаментальні принципи самоврядності та самостійності територіальних громад, закладені Європейською хартією місцевого самоврядування, – це принципи правової, організаційної та фінансової